

УДК 373.5.015.31:37.012+7](477) “195 – 199” (043.3)

Булгакова Т. М.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються актуальні проблеми організації художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах України другої половини ХХ століття. Розглядаються основні форми позакласної роботи з художньо-естетичного виховання в радянський період із початку 50-х років та перших років української держави, наводяться їх приклади. Наголошено на тому, що важливим завданням радянської педагогіки, визначеним Програмою КПРС, було виховання у молодого покоління основ марксистсько-ленінського світогляду, високої ідейності й відданості комунізмові. Аналізуються теоретичні праці вчених-педагогів, у яких визначаються форми роботи з організації художньо-естетичного виховання. Автор розкриває педагогічну діяльність видатного педагога В. О. Сухомлинського, який підкреслював необхідність навчити дітей любити і цінувати природу, твори мистецтва, красу людини та її вчинків. Автор доводить, що з самого початку існування незалежної України поставлені важливі цілі на відродження національної ідеї, ставлення до дитини як до особистості.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, учні, радянський період, освіта України.

Сьогодні педагогічний процес все більше спрямовується на формування людини з високим творчим потенціалом, розвиток здібностей та обдарувань особистості. Виховання свідомої відповідальності за культурне майбутнє нації має регулювати тенденції художньо-естетичного виховання та стати важливим напрямом підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Виховання естетичного ставлення до навколишнього середовища сприяє формуванню багатьох якостей особистості дитини, тому держава приділяє цьому багато уваги – “Національна доктрина розвитку освіти” [4], “Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні” [5], “Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах” [2] та ін. передбачають прилучення учнів до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і зарубіжної культури, а відтак – забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості.

Умови розвитку суспільства, що постійно змінюються, потребують науково обґрунтованих підходів до вдосконалення і формування виховного процесу в загальноосвітньому закладі. Творче мислення виникає й формується лише за умов роботи з оволодіння глобальним мисленням особистості, розвитку її практично-дійової сфери. Реформування змісту

освіти й виховання передбачає оптимальне поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, її органічний зв'язок із вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

Художньо-естетичне виховання особистості є предметом наукового аналізу філософів Т. Андрущенко, М. Бердяєва, Є. Громова, Л. Левчук, В. Мовчан та ін., які вважають його засобом залучення молоді до духовних суспільних цінностей; педагогів А. Запорожець, І. Зязюн, О. Киричук, Б. Кобзар, О. Семашко, В. Сухомлинський та ін., які розробили його концептуальні підходи. О. Буров, О. Дем'янчук, О. Семашко, Г. Тарасенко, А. Щербо та ін. обґрунтовують засади теорії та практики художньо-естетичного виховання в історичному розрізі. Д. Джола та А. Щербо досліджують “естетичне виховання” через поняття “естетичні цінності”, “естетичне сприйняття”, “естетичні почуття” і виводять, що естетичне виховання поєднує в собі загальнолюдські, епохальні, регіональні, національні, класові, професійні й індивідуальні риси. Зміст, форми музичної освіти, тенденції та особливості музично-естетичного виховання на різних етапах розвитку в Україні розглядали у своїх історико-педагогічних роботах Т. Грищенко, Л. Коваль, О. Лобова, А. Омельченко, К. Шамаєва та ін.

Метою статті є проаналізувати форми та тенденції організації художньо-естетичного виховання учнів в загальноосвітніх закладах України другої половини ХХ століття.

Відновлення системи освіти у повоєнний період відбувалось разом із відбудовою народного господарства України. Змістом художньо-естетичного виховання в цей час було виховання свідомості, емоцій, поведінки дітей у дусі радянського патріотизму, радянської національної гордості та дружби народів. У школах удосконалювались та з'являлись нові форми роботи, які забезпечували художньо-естетичний розвиток: гуртки, студії, концерти, конкурси, огляди, змагання, вечори, бесіди, конференції тощо. Хоровий спів був найпоширенішою формою художньо-естетичного виховання школярів, репертуар складався головним чином із творів радянських композиторів і класиків. Так, у міській та районних олімпіадах м. Києва художньої самодіяльності в 1949-50-му навчальному році брали участь 4300 учнів, з них у хорах – 1500 учнів, у балеті – 500, в музичних гуртках – 600, в індивідуальних виступах – 700 [11].

У середині 50-х років стала помітна тенденція до збільшення позаурочних форм музичного виховання: відповідно до наказів Міністерства освіти УРСР “Про розвиток музично-хорової самодіяльності в школах Української РСР” (1954), “Про організацію в школах УРСР музичних гуртків” (1955 р.) та “Про організацію учнівських хорів в загальноосвітніх середніх школах Української РСР” (1957 р.) викладання музики, керування

мистецькими гуртками, студіями в школах тощо повинні були займатися спеціалісти з відповідною освітою [10].

Широко розповсюдженими були конкурси, свята та вечори, приурочені до знаменних дат. Так, до 300-річчя возз'єднання України з Росією в 1954 році в 6 середній школі м. Ялти шкільний ансамбль художньої самодіяльності підготував літературно-художню композицію "Слово о полку Ігореве", ряд українських народних пісень [12].

Педагог О. А. Апраксина у книзі "Загальні питання естетичного виховання в школі" (1955 р.) у розділі "Організаційні форми художнього виховання дітей у СРСР" виокремлює такі позакласні форми художньої освіти й естетичного розвитку: гуртки образотворчого мистецтва, хоріві, музично-інструментальні, літературні, драматичні, танцювальні, гімнастичні, лялькового театру та інші; проведення для учнів лекцій-концертів, кіносеансів, літературних читань, екскурсій у музеї, на виставки, у театри, влаштування свят [6, с. 158]. В Україні на 1960 рік нараховувалось до 50 000 хорових дитячих колективів, 6600 різноманітних гуртків [9].

У 1963 році новою формою роботи в Донецькій області з художньо-естетичного виховання було створення комсомольських і піонерських штабів: 7 комсомольських і 15 піонерських. Штаби 2 рази в місяць збираються на вечори зустрічі з художниками, письменниками, передовиками виробництва, першими комуністами міста, району. В переважній більшості шкіл Миколаєвської області у 1963 році обладнані шкільні картинні галереї, які розміщуються в коридорах і актових залах. Проводяться бесіди про образотворче мистецтво, життя і діяльність видатних художників, про жанри мистецтва. Багато бесід проводиться і з музичного мистецтва. В Івано-Франківській області в 60-х роках щороку організовувалась обласна виставка дитячих робіт з образотворчого і прикладного мистецтва та районні і кущові олімпіади самодіяльності учнів [13].

Із 1948 по 1970 рік у Кіровоградській області в селі Павлиш очолював школу видатний педагог-новатор Василь Олександрович Сухомлинський – він створив оригінальну педагогічну систему, що ґрунтується на принципах гуманізму, на визнанні особи дитини вищою цінністю. Директор школи підкреслював необхідність навчити дітей бачити, милуватися, розуміти, любити і цінувати красу природи, красу людини та її вчинків, красу творів мистецтва, слухати і чути чудову музику життя. У його школі, в якій навчалось близько 500 учнів, працювало 80 гуртків різного напрямлення [8, с. 37-60].

З метою подальшого вдосконалення змісту і створення єдиної системи музично-естетичного виховання школярів, залучення творчих спілок та організацій до роботи з дітьми секретаріат ЦК ВЛКСМ, колеґії Міністерства

освіти СРСР та Міністерства культури СРСР, секретаріат правління Спілки композиторів СРСР постановили щорічно, починаючи з 1972 року, проводити в перший тиждень березня “Всесоюзний тиждень музики для дітей та юнацтва”. У період підготовки і проведення бажано налагодити зв’язок з музичними школами та училищами, консерваторіями, музично-педагогічними факультетами інститутів та іншими музичними установами [14].

Основною тематикою занять з організації виховної роботи в 70-их роках у школі було: “Мої улюблені книги”, “Як треба жити, щоб стати ленинцем?”, “Людина і природа”, “Найбільш людяна людина”, “Образ прекрасного у поезії”, “Заповіти Леніна”, “Краса у творах відомих науковців” [15, с. 111].

Сумська загальноосвітня школа № 18 в кінці 70-х – на початку 80-х років стала центром художньо-естетичного виховання – на базі цього навчального закладу був створений естетичний кабінет. Учнівський колектив загальноосвітнього закладу працював за експериментальною програмою Д. Б. Кабалевського [16].

10 квітня 1984 року була прийнята постанова Пленуму Центрального Комітету КПРС “Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи”. Ця постанова націлювала суспільство на подальше вдосконалення народної освіти на етапі розвинутого соціалізму, виховання будівників комунізму з високими ідейними принципами. Вказувалося на необхідність поліпшення морального, трудового, естетичного, фізичного розвитку; рекомендувалося наполегливо боротися з формалізмом.

З самого початку існування незалежної України художньо-естетичне виховання загальноосвітнього закладу звернулось до культурної спадщини народу – до українського народного мистецтва. Вивчали та пропагували народне мистецтво в школах гуртки, клуби, Малі академії народних мистецтв, де діти вивчали історію мистецтва, оволодівали його основами, навчались технікам ліплення, гравіювання, розпису, вишивки тощо [7, с. 11].

С. Г. Мельничук у своїй праці “Естетичне та трудове виховання молодших школярів” (1994 р.) виокремлює такі найпоширеніші форми та методи з естетичного виховання у молодших школярів у позакласній роботі: участь у гуртках художньої самодіяльності, студіях при школах; участь у проведенні дитячих ранків, свят, концертів для батьків, шефів тощо; залучення учнів до участі в художніх конкурсах, олімпіадах, оглядах, виставках, КВК, усних художніх журналах; організація екскурсій у картинні галереї, музеї, на виставки; перегляд спектаклів, кіно, концертних, фестивалейних програм, спеціальних дитячих програм по телебаченню, радіо з наступним обговоренням; організація шкіл прекрасного, класів під блакитним небом, у природі [3, с. 48]. Формами позакласної роботи в

українській школі, на думку В. Г. Бутенко, які сприяють пізнанню старшокласниками мистецтва, є: диспути (20,3%), усні журнали (7,2%), бесіди та лекції (10%), класні години (26,1%), тематичні вечори (21,5%), читацькі конференції (3,2%), колективне обговорення художніх творів (34%) [1, с. 463].

Висновки. Отже, в Радянському Союзі в другій половині ХХ століття на уроках та в позаурочній діяльності з художньо-естетичного виховання (гурткова робота, свята, вечори, конкурси-огляди тощо) прославлялась радянська дійсність. За весь час існування СРСР через універсалізацію класового підходу в змісті і методах художньо-естетичного виховання залишались недооціненими загальнолюдські пріоритети. Починаючи з 90-х років, теорія і практика художньо-естетичного виховання в загальноосвітньому закладі звернулася до української народної культури. Почали з'являтися нові форми роботи з художньо-естетичного виховання, наприклад, Малі академії народних мистецтв. У наш час, позначений швидкістю змін соціальних процесів, лавиною інформації, динамічністю життєвих ритмів, художньо-естетичне виховання у загальноосвітньому закладі повинно будуватись із врахуванням гострих питань і проблем, що стоять перед учнями, з опорою на їх погляди і переконання. Спільне завдання теорії і практики навчально-виховного процесу – розробляти нові форми, методи і прийоми із збереженням кращих надбань української радянської педагогіки.

Використана література:

1. Бутенко В. Г. Педагогічні основи формування у старшокласників естетичного відношення до мистецтва: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 "Теорія і історія педагогіки" / Володимир Григорович Бутенко; Херсонський державний педагогічний інститут ім. Н. К. Крупської. – Херсон, 1992. – 485 с.
2. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / уклад. Л. Масол // Пед. газета. – 2001. – груд. (№ 17). – С. 6-7.
3. Мельничук С. Г. Естетичне та трудове виховання молодших школярів / С. Г. Мельничук. – Київ, Кіровоград: Кіровоградське державне видавництво, 1994. – 100 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – С. 4-6.
5. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді // Освіта України. – 2004. – № 94. – 3 груд. – С. 6-10.
6. Общие вопросы эстетического воспитания в школе / под редакцией действительного члена АПН РСФСР В. Н. Шацкой. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1955. – 184 с.
7. Організація діяльності малих академій народних мистецтв та інших творчих об'єднань школярів: методичні рекомендації / АПН України – К.: Освіта, 1992 р. – 31 с.
8. Постельняк А. І. Сухомлинський В. О.: діалог із сучасністю / А. І. Постельняк – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – 178 с.
9. Про наслідки проведення республіканського та обласних оглядів учнівської художньої самодіяльності: Наказ № 180 від 14 жовтня 1960 р. // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1960. – № 22. – С. 15-19.
10. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 8. – Спр. 11434.
11. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 846. – 228 арк.
12. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1729. – 208 арк.

13. ЦДАВО України. – Ф. 4631. – Оп. 2. – Спр. 41. – 27-65 арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. 4631. – Оп. 2. – Спр. 99. – 1-12 арк.
15. *Чепіль М.* Естетичне виховання підлітків у позакласній роботі (друга половина XX – початок XXI століття): монографія / М. Чепіль, І. Паласевич. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 292 с.
16. <http://18-sumy.com/pro-shkolu-2/nasha-istoriya>

References:

1. *Butenko V. H.* Pedagogichni osnovy formuvannya u starshoklasnykiv estetychnoho vidnoshennia do mystetstva : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.01 “Teoriia i istoriia pedahohiky” / Volodymyr Hryhorovych Butenko ; Khersonskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut im. N. K. Krupskoi. – Kherson, 1992. – 485 s.
2. Kontsepsiia khudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh / uklad. L. Masol // Ped. hazeta. – 2001. – hrud. (№ 17). – S. 6-7.
3. *Melnychuk S. H.* Estetychne ta trudove vykhovannia molodshykh shkolariv / S. H. Melnychuk. – Kyiv, Kirovohrad : Kirovohradske derzhavne vydavnytstvo, 1994. – 100 s.
4. Natsionalna doktryna rozvytku osvity // Osvita Ukrainy. – 2002. – 23 kvit. (№ 33). – S. 4-6.
5. Natsionalna prohrama vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi // Osvita Ukrainy. – 2004. – № 94. – 3 hrud. – S. 6-10.
6. Obshchie voprosy esteticheskogo vospitaniya v shkole / pod redaktsiyei deystvitelnogo chlena APN RSFSR V. N. Shatskoy. – M. : Izdatelstvo APN RSFSR, 1955. – 184 s.
7. Orhanizatsiia diialnosti malykh akademii narodnykh mystetstv ta inshykh tvorchykh obiednan shkolariv : metodychni rekomendatsii / APN Ukrainy – K. : Osvita, 1992 r. – 31 s.
8. *Postelniak A. I.* Sukhomlynskyi V. O.: dialoh iz suchasnistiu / A. I. Postelniak. – Kirovohrad : Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo, 2003. – 178 s.
9. Pro naslidky provedennia respublikanskoho ta oblasnykh ohliadiv uchnivskoi khudozhnoi samodiialnosti: Nakaz № 180 vid 14 zhovtnia 1960 r. // Zbirnyk nakaziv ta rozporiadzhen Ministerstva osvity URSR. – 1960. – № 22. – S. 15-19.
10. TsDAVO Ukrainy. – F. 2. – Op. 8. – Spr. 11434.
11. TsDAVO Ukrainy. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 846. – 228 ark.
12. TsDAVO Ukrainy. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 1729. – 208 ark.
13. TsDAVO Ukrainy. – F. 4631. – Op. 2. – Spr. 41. – 27-65 ark.
14. TsDAVO Ukrainy. – F. 4631. – Op. 2. – Spr. 99. – 1-12 ark.
15. *Chepil M.* Estetychne vykhovannia pidlitkiv u pozaklasnii roboti (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia / M. Chepil, I. Palasevych. – Drohobych : Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2012. – 292 s.
16. <http://18-sumy.com/pro-shkolu-2/nasha-istoriya>

БУЛГАКОВА Т. М. Организационные формы художественно-эстетического воспитания учащихся в общеобразовательных заведениях Украины второй половины XX века.

В статье анализируются актуальные проблемы организации художественно-эстетического воспитания учащихся в общеобразовательных заведениях Украины второй половины XX века. Рассматриваются основные формы внеклассной работы по художественно-эстетическому воспитанию в советский период с начала 50-х годов и первых лет украинского государства, приводятся их примеры. Отмечено, что важной задачей советской педагогики, определенной Программой КПСС, было воспитание у подрастающего поколения основ марксистско-ленинского мировоззрения, высокой идейности и преданности коммунизму. Анализируются теоретические труды ученых-педагогов, в которых определяются формы работы по организации художественно-эстетического воспитания. Автор раскрывает педагогическую деятельность выдающегося педагога В. А. Сухомлинского, который подчеркивал необходимость научить детей любить и ценить природу, произведения

искусства, красоту человека и его поступков. Автор доказывает, что с самого начала существования независимой Украины поставлены важные цели на возрождение национальной идеи, отношение к ребенку как к личности.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, ученики, советский период, образование Украины.

BULGAKOVA T. M. Organizational forms of artistic and aesthetic education of pupils in the schools of Ukraine in the second half of the XX century.

The current problems of the organization of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions of Ukraine in the second half of the XX century are analyzed in the article. The main forms of out-of-school activities of artistic and aesthetic education in the Soviet period from the beginning of the 50s and the first years of the Ukrainian state are described in the article, their examples are given. It is noted that an important task of Soviet pedagogy, certain programs of the CPSU, was the education of the younger generation the basis of Marxist-Leninist ideology, and high ideological devotion to communism. The theoretical tractates of scientists and educators, which define modalities for the organization of artistic and aesthetic education. The author reveals the outstanding teaching activities V. A. Sukhomlinskogo, who emphasized the necessity of education children to love and appreciate nature, works of art, the beauty of man and his deeds. The author argues that from the beginning of the existence of an independent Ukraine the important goals for the revival of the national idea, related to the child as an individual were set.

Keywords: artistic and aesthetic education, pupils, soviet period, education in Ukraine.

УДК 37.091.31-059.2:35

Волошенко А. В.

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ГРУПОВИХ ЗАНЯТЬ НА КАФЕДРАХ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Статтю присвячено дослідженню проблеми необхідності впровадження активних методів навчання в навчальний процес при підготовці офіцерських кадрів серед студентів вищих навчальних закладів України. Доведено, що проведення групових занять, за рахунок можливості поєднання в одному занятті надання теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок, дають більший ефект порівняно з традиційними способами подачі навчального матеріалу.

Ключові слова: активні методи навчання, групові заняття, теоретичні знання, практичні навички.

Визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності [1].